

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASI: DÖNEMSEL BİR İNCELEME

Yard.Doç.Dr. Elif UÇKAN DAĞDEMİR
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

ABSTRACT

In this study; the Mediterranean Policy of the European Union is elaborated into the four evolutionary steps. The contents, the shortcomings and the successes of the Mediterranean Policy are analysed step by step. The aim and the content of the Euro-Mediterranean Partnership which is the final step of the Mediterranean Policy, are examined thoroughly.

ÖZET

Çalışmada; Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, birbirini izleyen dört dönemde ele alınmış ve genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Akdeniz Politikası'nın dönemler itibariyle içerikleri, kısıtları ve başarıları analiz edilmiştir. Akdeniz Politikası'nın son dönemini oluşturan Avrupa Akdeniz Ortaklığı'nın amacı ve kapsamı ayrıntılarıyla incelenmiştir

GİRİŞ

Akdeniz ülkeleri, Avrupa Birliği için Avrupa Topluluğunun¹ kuruluşundan itibaren daima önemli bir ilgi alanı olmuştur. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden bazılarının Akdeniz ülkeleriyle geçmişten gelen koloniyel bağlarının varlığı, Akdeniz havzasına olan ilginin en önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur. Ayrıca Akdeniz ülkeleri, Avrupa Birliği için sanayi malları ve ara mallarını satabildiği önemli birer pazar konumundadır. Bazı Akdeniz ülkelerinde var olan enerji kaynakları ise Avrupa Birliği açısından yadsınamayacak öneme sahiptir.

Avrupa Birliği, Akdeniz ülkelerine yönelik belirli, durağan bir politika izlememiştir. Avrupa Birliği-Akdeniz havzası ilişkileri, Yunanistan ve Türkiye ile imzalanan ortaklık anlaşmaları ile başlamıştır. İlişkiler zaman içinde oniki Akdeniz ülkesini içerecek şekilde genişletilmiştir. Küresel Akdeniz Politikası'nın uygulandığı 1980'li yıllarda, Avrupa Topluluğu ile ortaklık anlaşması bulunan Yunanistan ve tercihli ticaret anlaşmaları imzalayan İspanya ve Portekiz, Avrupa Topluluğu'na tam üye olmuşlardır.

Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz genişlemesini takiben, Akdeniz ülkelerine yönelik daha kapsamlı politikalar belirlenmiş ve uygulamaya konmuştur. 1995 yılından itibaren ise; Avrupa Birliği-Akdeniz ülkeleri ilişkileri, yeni ve kapsamlı bir ortaklık zemininde yürütülmektedir.

Çalışmanın amacı; Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası'nın gelişim evrelerini, dönemler itibariyle inceleyerek, Akdeniz Politikası ile ilgili genel bir değerlendirme yapmaktır.

Çalışmanın birinci başlığında; 1960-1972 yıllarını kapsayan İkili İlişkiler Dönemi ele alınmıştır. İkinci başlıkta, 1972-1992 döneminde hüküm süren Küresel Akdeniz Politikası; üçüncü başlıkta, 1992-1996 döneminde uygulanan Yeni Akdeniz Politikası incelenmiştir. Dördüncü başlıkta ise, 1995 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve halen yürürlükte olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ele alınmıştır.

---

¹ Çalışmada; 1992 yılı öncesi için Avrupa Topluluğu, 1992 yılı ve sonrası için ise Avrupa Birliği ifadesi kullanılmıştır.

1- 1960-1972: İKİLİ İLİŞKİLER DÖNEMİ

Avrupa Topluluğu'nun 1960'lı yıllardaki öncelikli hedefleri, üye ülkeler arasında bir gümrük birliği ve ortak tarım politikası oluşturmak olmuştur. Avrupa Topluluğu, iç politika hedeflerine yöneldiğinden, üçüncü ülkelerle ilişkilerine gereken önemi verememiştir.

Avrupa Topluluğu kendi iç işlerinin yanısıra, Yunanistan ile 1961 yılında bir ortaklık anlaşması imzalayarak Akdeniz ülkelerine yönelik ilk girişimleri başlatmıştır. Avrupa Topluluğu, Atina anlaşmasını takiben 1963 yılında Türkiye ile de bir ortaklık anlaşması imzalamıştır.

Avrupa Topluluğu'nun Yunanistan ve Türkiye ile imzaladığı ortaklık anlaşmaları, Roma Anlaşması'nın 238. maddesine dayanan, özel ortaklık anlaşmalarıdır. Roma Anlaşması'nın 238. maddesine göre özel ortaklık anlaşması; Avrupa Topluluğu'nun üçüncü bir ülke, ülkeler topluluğu veya bir uluslar arası kuruluşla imzaladığı, karşılıklı haklar ve yükümlülükler yaratan, ortak eylemler ve özel düzenlemeler gerektiren anlaşma biçimidir.

Atina ve Ankara Anlaşmaları, Yunanistan ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelikleri ile ilgili hükümler içeren, nihai hedef olarak tam üyeliği öngören, özel ortaklık anlaşmalarıdır. Atina ve Ankara Anlaşmaları, içerdikleri tam üyelik hükümleri nedeniyle Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz ülkeleri ile imzaladığı diğer özel ortaklık anlaşmalarından farklılık göstermektedir.

Avrupa Topluluğu 1969 yılında Fas ve Tunus ile de Roma Anlaşmasının 238. maddesine dayanan özel ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. İmzalanan anlaşmalar, mali yardım ve kişilerin serbest dolaşimleri ile ilgili hükümler içermeyen, kısmi ortaklık anlaşmalarıdır. Anlaşmalarda; sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergileri ve kotaların kaldırılması, Fas ve Tunus orijinli tarımsal ürünlere imtiyazlar tanınması hükümleri yer almaktadır.

Avrupa Topluluğu, 1970 yılında Malta ile 1972 yılında ise Kıbrıs ile ortaklık anlaşması imzalamıştır. Malta ile imzalanan ortaklık anlaşması, Avrupa Topluluğu ile Malta arasında sanayi ürünlerini kapsayan bir gümrük birliği oluşturulması esasına

dayanmaktadır. Avrupa Topluluğu-Kıbrıs ortaklık anlaşması ise taraflar arasında dokuz buçuk yıl içinde, ticaret üzerindeki tüm engellerin kaldırılmasını düzenlemektedir².

Avrupa Topluluğu, 1970'li yılların başında Yugoslavya, Arnavutluk ve Libya dışındaki diğer Akdeniz ülkeleri ile tercihlî ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Yugoslavya ile tercihsiz ticaret anlaşması –üzerinde uzlaşılan bazı mallara en çok kayırılan ülke kuralının uygulanması- uygulamasına gidilmiştir. Arnavutluk ve Libya ile ise herhangi bir ikili anlaşma bağitlanmamıştır.

Avrupa Topluluğu'nun 1969-1972 yılları arasında Akdeniz ülkeleri ile imzaladığı ikili ticaret anlaşmaları, belirli bir Akdeniz stratejisi doğrultusunda imzalanmamıştır. Her bir anlaşmanın kapsamının birbirinden farklı olması, birbirine rakip olan bazı Akdeniz ülkelerinin Topluluk pazarlarına girmek konusunda avantajlar elde ederken, diğerlerinin net ticari kayıplara uğramaları sonucunu doğurmuştur. Ayrıca anlaşmaların sona eriş tarihlerinin birbirinden farklı olması da ayrımcılığı güçlendiren diğer bir unsur olmuştur³.

2. 1972-1992: KÜRESEL AKDENİZ POLİTİKASI

Avrupa Topluluğu'nun, 1971 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'nın geliştirdiği, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ni benimsemiş olması, Küresel Akdeniz Politikası'nın geliştirilmesini hızlandırmıştır. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nin öngördüğü ticari düzenlemeler, ihraç ürünlerinin Avrupa Topluluğu pazarlarına koşulsuz olarak, serbest girişini talep eden Akdeniz ülkelerini tatmin etmemiştir. Avrupa Topluluğu, Akdeniz ülkelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere daha fazla taviz elde etme taleplerine, Küresel Akdeniz Politikası ile karşılık vermiştir.

Avrupa Topluluğu'nun Küresel Akdeniz Politikası'nı başlatmasının tek nedeni, Akdeniz ülkelerinin daha fazla taviz elde

² Jacqueline D. MATTHEWS, *The Association System of the European Community*, Praeger Publishers Inc. , 1977, pp.24-26.

³ Richard POMFRET, *Mediterranean Policy of the European Community*, St. Martin's Press, New York, 1986, p.20.

etme taleplerini karşılamak değildir. Küresel Akdeniz Politikası, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya siyaset sahnesindeki etkinliğinin azaldığı bir dönemde uygulamaya konmuştur. Avrupa Topluluğu, uluslar arası ilişkilerde ortaya çıkan yeni dengeleri lehine kullanmak üzere, Akdeniz havzasındaki yerini ve rekabet avantajını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Küresel Akdeniz Politikası, Avrupa Topluluğu'nun Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ile imzalamış olduğu Lome Anlaşmaları'na benzerlik göstermektedir. Küresel Akdeniz Politikası'nın temel amacı, Avrupa Topluluğu ile Akdeniz ülkeleri arasında sıkı ticari ve finansal ilişkiler yaratmaktır. Küresel Akdeniz Politikası ile İkili İlişkiler Dönemi'ne son verilip Akdeniz için bölgesel bir yaklaşım benimsenmesi üzerinde durulmuştur⁴.

Avrupa Topluluğu 1972 yılında Avrupa Komisyonu'nun önerisi doğrultusunda, Akdeniz ülkelerine yönelik Küresel Akdeniz Politikası'nı benimsemiştir. Küresel Akdeniz Politikası, Akdeniz ülkeleri ile imzalanmış olan tercihli ticaret anlaşmaları için genel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Küresel Akdeniz Politikası'na, bir önceki dönemde olduğu gibi, Arnavutluk ve Libya dışındaki tüm Akdeniz ülkeleri dahil olmuşlardır⁵.

Küresel Akdeniz Politikası ile Avrupa Topluluğu, 1977 yılından itibaren, Akdeniz ülkelerinden gerçekleştirdiği sanayi malları ithalatında gümrük vergileri ve tarifelerini sıfırlamayı, tarım ürünleri ithalatında tavizler vermeyi taahhüt etmiştir. Politika kapsamında ayrıca, sermaye ve kişilerin serbest dolaşimleri ile ilgili konularda işbirliği yapılması, teknik ve mali yardımda bulunulması öngörülmüştür⁶. Küresel Akdeniz Politikası Avrupa Topluluğu tarım üreticilerinin tepkilerine rağmen, 1978 yılında uygulamaya konmuştur.

---

⁴ Birol Ali YEŞİLADA, "The EC's Mediterranean Policy", Leon HURWITZ, Christian LEQUESNE (ed), **The State of the European Community**, Longman, 1991, pp.359-360.

⁵ Richard POMFRET, "The European Community's Relations with the Mediterranean Countries", John REDMOND (ed), **The External Relations of the European Community**, St. Martin's Press, 1994, p.77.

⁶ Alfred TOVIAS, **Tariff Preferences in Mediterranean Diplomacy**, Macmillan, London, 1977, p. 86.

Küresel Akdeniz Politikası kapsamında Akdeniz ülkelerine yönelik yeknesak bir anlaşma tipi belirlenmemiştir. Anlaşmalar arasında, kapsadıkları ürünler, tarife indirim süreleri ve miktarları açısından farklılıklar bulunmaktadır⁷. Anlaşmalar arasındaki farklılıklar, İkili İlişkiler Dönemi'nde olduğu gibi, bazı Akdeniz ülkeleri için yeni avantajlar doğurmuştur.

Avrupa Topluluğunda 1970'li yılların ikinci yarısı ile 1980'li yıllarda ortaya çıkan bazı iç ve dış gelişmeler, Küresel Akdeniz Politikası'nın başarısını engellemiştir:

- i- GATT çok taraflı ticaret görüşmelerinden, 1979 yılında sonuçlanan Tokyo Turunda ; çoğu sanayi ürününde %34 oranına ulaşan gümrük vergi indirimlerinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁸. Avrupa Topluluğu'nun Tokyo Turunda benimsenen gümrük tarife indirimlerini uygulaması, Akdeniz ülkelerinin Topluluk ile ticaretlerindeki tercihli ilişkilerini üçüncü ülkelerle paylaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır.
- ii- Avrupa Topluluğu, 1970'li yılların sonlarından itibaren, bazı Akdeniz ülkeleri ile ilgili ülkelerin Topluluğa yönelik tekstil ve hazır giyim ihracatlarını kısıtlamak amacıyla, gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları imzalamıştır. Aynı dönemde, Akdeniz ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektörlerindeki rakiplerinin ihracatları da Çokelyaflılar Anlaşması ile kontrol altına alınmıştır. Çokelyaflılar Anlaşmasının hükümleri, Akdeniz ülkeleri ile imzalanan gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmalarının hükümlerinden daha kısıtlayıcı olduğundan, Akdeniz ülkeleri tekstil ve hazır giyim ihracatında göreceli olarak üstünlüklerini sürdürmüşlerdir⁹.

---

⁷ Richard HINE, *The Political Economy of European Trade*, Wheatsheaf, Brighton, 1985, p.83.

⁸ Rıdvan KARLUK, *Uluslar arası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s.191.

⁹ Michael DAVENPORT, "The External Policy of the European Community and Its Effects upon the Manufactured Exports of the Developing Countries", *Journal of Common Market Studies*, V.29, 1990, p.189.

iii- 1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na tam üyelikleriyle birlikte Akdeniz ülkelerinin Topluluk ile ilişkilerinde yeni ve zorlu bir dönem başlamıştır. Avrupa Topluluğu Komisyonu, üç Akdeniz ülkesinin tam üyeliğe başvurularını takiben hazırladığı genişleme ile ilgili raporunda; genişleme ile birlikte Topluluk pazarlarına yeni tarım ve sanayi mallarının gireceği, bu durumdan da Topluluk ile tercihli ticari ilişkileri bulunan Akdeniz ülkelerinin olumsuz yönde etkileneceği gerçeğini vurgulamıştır. Komisyon, Akdeniz ülkeleri ile Avrupa Topluluğu arasında var olan anlaşmaların, taraflar arasındaki ticareti artırmayı amaçlayan anlaşmalar olduğu, genişlemeden sonra da ilgili anlaşmalar üzerinde aynı amacı sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Sonuç olarak; Avrupa Topluluğu Komisyonu ilgili raporunda, Avrupa Topluluğu'nun genişlemeden sonra Akdeniz ülkeleriyle, aktif işbirliği esasına dayalı yeni ilişkiler tesis etmesi gereği üzerinde durmuştur¹⁰. Avrupa Topluluğu'nun Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile genişlemesi sonrasında, Komisyonun ilgili raporunda vurguladığı, Akdeniz ülkeleri ile imzalanan anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi öngörüsü uygulamaya konmamıştır¹¹. Genişleme öncesinde var olan düzenlemeler, genişleme sonrasında da herhangi bir iyileştirme yapılmaksızın varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na tam üye olmaları, Akdeniz'e özgü tarım ürünleri üreten Akdeniz ülkelerinin Topluluk ile dış ticaretlerini

---

¹⁰ Commission of the European Communities, **The Challenge of Enlargement**, Supplement 1/78, Brussels, 1978, p.12.

¹¹ Christopher PRESTON, **Enlargement and Integration in the European Union**, Routledge, London, 1997, p.165.

olumsuz yönde etkilemiştir¹². Akdeniz ülkeleri, Topluluk pazarına girişte, rekabet eşitliğine sahip oldukları Akdeniz'e özgü ürün ihracatında dezavantaj sahibi olmuşlardır. Akdeniz'e özgü tarım ürünlerinin ortak tarım politikası kapsamına alınmasıyla birlikte, Akdeniz ülkelerinin Topluluk pazarına girişleri daha da sınırlandırılmıştır¹³.

- iv- 1989 yılından itibaren Doğu Avrupa'da yaşanan değişim süreci, Akdeniz ülkelerinin Avrupa Topluluğu karşısındaki öncelikli pozisyonlarını ortadan kaldırıcı etki yaratan diğer bir gelişme olmuştur. Doğu Avrupa ülkeleri, Topluluk ile imzaladıkları tercihli ticaret anlaşmaları yoluyla Akdeniz ülkelerinin Topluluk ile ticari ilişkilerinde elde ettikleri imtiyazlara ortak olmuşlardır¹⁴.
- v- 1992 Tek Pazar hedefi, 1980'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Topluluğu'nun gündeminde ilk sırada yer almıştır. Bu nedenle Avrupa Topluluğu, dış ekonomik ilişkilerine gereken önemi verememiştir.

3. 1992-1996: YENİ AKDENİZ POLİTİKASI

Avrupa Birliği 1990'lı yıllarda, Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmelerle birlikte Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik girişimlerini hızlandırmış, EFTA ülkeleri ile ise Avrupa Ekonomik Alanı adı altında yeni bir ortaklık kurmaya

---

¹² Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na tam üyeliklerinin Akdeniz ülkelerine etkilerini belirlemek amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard POMFRET and Alfred TOVIAS, "The Global Mediterranean Policy of the EEC", Henry GERSCH (ed), **The Economic Integration of Israel in the EEC**, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1980; Richard POMFRET, "The Impact of EEC Enlargement on Non-Member Mediterranean Countries' Exports to the EEC", **The Economic Journal**, September, 1981, pp.726-729.

¹³ POMFRET, **Mediterranean.**, p.24.

¹⁴ POMFRET, "The European Community's", p.80.

yönelmiştir. Aynı dönemde Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerin de gözden geçirilme gereği ortaya çıkmıştır.

Avrupa Topluluğu Komisyonu 1990 yılında Akdeniz ülkelerindeki ekonomik ve siyasi durumu incelemiş ve Akdeniz havzasına uygulanacak genel Topluluk stratejisinin esaslarını belirlemiştir. Avrupa Topluluğu, Akdeniz ülkelerindeki istikrar ve refahın, kendi istikrar ve refahının anahtarı olduğu gerçeğini kabul etmiştir¹⁵.

Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun belirlediği esaslara göre şekillenmiş olan Yeni Akdeniz Politikası ile Avrupa Topluluğu, 1992-1996 döneminde; Akdeniz ülkelerine yönelik toplam yardım miktarını artırmayı, bölgesel entegrasyonu desteklemeyi, yatay mali işbirliği ve ekonomik reformlara yardımcı olmayı, taraflar arasında sürekli diyalog ortamı oluşturmayı amaçlamıştır¹⁶.

Yeni Akdeniz Politikası, uygulama dönemi olan 1992-1996 yılları arasında kullanılmak üzere, 4.405 milyon ECU'luk bir bütçeye sahiptir. Bu bütçenin 2.063 milyon ECU'su sekiz Akdeniz ülkesi ile imzalanması öngörülen mali protokollere, 2.030 milyon ECU'su ise merkezi olmayan işbirliği programlarına ayrılmıştır¹⁷.

Yeni Akdeniz Politikası, mali protokollerle verilen desteğin yanı sıra, Akdeniz ülkeleri arasında merkezi olmayan programlar yoluyla işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kısaca MED Programları olarak adlandırılan merkezi olmayan işbirliği programları, bir Akdeniz ülkesi ile iki Avrupa Birliği ülkesini, bir projeyi gerçekleştirmek üzere biraraya getiren programlardır. Üniversitelerarası işbirliğini teşvik eden MED Campus; belediyeler arası eşgüdümü öngören MED Urbs; medya kuruluşları arası koordinasyona yönelik MED Media, MED programları arasındaki en işlevsel programlardır.

---

¹⁵ Commission of the European Communities, SEC (90) 812 final, Brussels, 1 June 1990.

¹⁶ Jean Claude GAUTRON, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Siyasi Dengeleri", Dürmuş TEZCAN (çev), *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C:5, No:1-2, 1997, s.136.

4. 1995- -: AVRUPA AKDENİZ ORTAKLIĞI

Yeni Akdeniz Politikası yürürlükte iken Akdeniz ülkeleri ile Avrupa Birliği arasında geniş kapsamlı bir ortaklık yaratma düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Bu düşünce ilk kez 1992 yılındaki Lisbon Zirvesi'nde dile getirilmiş, Haziran 1994 Corfu Zirvesi ile Aralık 1994 Essen Zirvesi'nde desteklenmiştir. Haziran 1995 Cannes Zirvesi'nde ise Avrupa Birliği Komisyonu'nun "Avrupa Akdeniz Ortaklığı Oluşturulması" ile ilgili önerisi¹⁸ kabul edilmiştir.

Avrupa Akdeniz Ortaklığı 27-28 Kasım 1995 tarihinde Barcelona'da, Avrupa Birliği ülkeleri ile oniki Akdeniz ülkesi Dışişleri Bakanları'nın, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ile Komisyon Temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen Avrupa-Akdeniz Konferansı sonucunda hayata geçirilmiştir. Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda ortaklığın ilkeleri ve kapsamı belirlenmiş ve ortaklığa işlevsellik kazandıracak bir eylem planı kabul edilmiştir¹⁹. Avrupa Akdeniz Ortaklığı kapsamında yirmiyedi ülke için diyalog ve bölgesel işbirliği süreci başlamıştır.

Barcelona Bildirgesi ile oluşturulan Avrupa Akdeniz Ortaklığı'nın genel hedefi; Akdeniz havzasını barış, istikrar ve refahı güvenceye alacak bir diyalog, mübadele ve işbirliği alanına dönüştürmektir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı genel hedefine üç alt ortaklık ile ulaşacaktır: Siyasi ve Güvenliğe İlişkin Ortaklık, Ekonomik ve Mali Ortaklık, Sosyal, Kültürel ve Beşeri Ortaklık.

- i- *Siyasi ve Güvenliğe İlişkin Ortaklık*: Siyasi ve Güvenliğe İlişkin Ortaklık, siyasi diyalogun ve güvenliğin güçlendirilmesi ve bu yolla ortak bir barış ve istikrar alanı oluşturulmasını hedeflemektedir. Bölgesel istikrarın artırılmasına yönelik olarak, bir

---

¹⁷ Commission of the European Communities, **Transmediterranean Networks**, Memo, 1992, p.2.

¹⁸ Commission of the European Union, **Strengthening of the Mediterranean Policy of The European Union: Proposals for Implementing a Euro-Mediterranean Partnership**, COM (95) 72, Brussels, 1995.

¹⁹ European Commission, **Euro-Mediterranean Partnership**, Brussels, 1995.

Avrupa Akdeniz Paktı oluşturulması da öngörülmektedir.

- ii- *Ekonomik ve Mali Ortaklık*: Ekonomik ve Mali Ortaklığın en önemli hedefi, taraflar arasında 2010 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesi oluşturmaktır. Serbest ticaret bölgesinin, Avrupa Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları ile tesis edilmesi öngörülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile tarımda ve sanayide modernizasyonun teşviki, enerji, su ve balıkçılık konularında işbirliği gibi yeni işbirliği alanları da Ekonomik ve Mali Ortaklığın kapsamındadır. Ortaklığın mali boyutunda ise 1995-1999 dönemi için Akdeniz ülkelerine ayrılan 4.685 milyon ECU'luk fon yer almaktadır.
- iii- *Sosyal, Kültürel ve Beşeri Ortaklık*: Sosyal, Kültürel ve Beşeri Ortaklık, toplumlar arasında yakınlaşma sağlamayı hedeflemektedir. Kültür, uygarlık gelenekleri ile beşeri, bilimsel ve teknolojik düzeydeki diyalogun, toplumlar arası yakınlaşmanın temel dayanakları olmaları öngörülmektedir²⁰.

Barcelona Bildirgesi'ne ekli olan eylem planında ise öncelikli eylem alanları ve işbirliğinin yoğunlaşacağı konular belirlenmiştir.

Avrupa Akdeniz Ortaklığı'nın finans kaynağı, 23 Temmuz 1996 tarihli Konsey Tüzüğü ile oluşturulan MEDA Programı'dır. MEDA Programı, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için oluşturulmuş PHARE Programı'na büyük benzerlik göstermektedir. Program ikili ilişkiler, bölgesel işbirliği ve merkezi olmayan işbirliği programlarının finansörüdür.

---

²⁰ Mustafa Yaşar TINAR, *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye*, Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, 1998, s. 38.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası'nın geçmişi, 1961 yılında Yunanistan ile, 1963 yılında Türkiye ile imzalanan ortaklık anlaşmalarına dayanmaktadır. İçerik olarak birbirine çok benzeyen Atina ve Ankara Anlaşmaları, Avrupa Topluluğu ile aşamalı olarak bir gümrük birliği gerçekleştirmeyi amaçlayan, nihai hedef olarak tam yeliği öngören, özel ortaklık anlaşmalarıdır. Atina ve Ankara Anlaşmaları bu özellikleri nedeniyle Akdeniz lkeleri ile imzalanan diğer anlaşmalardan farklılık göstermektedir. Yunanistan 1981 yılında Avrupa Topluluğu'na tam ye olarak Atina Anlaşması'nın nihai hedefine ulaşmıştır. Türkiye ise 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğini gerçekleştirmiş, 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirve Toplantısı Kararları ile tam üyeliğe adaylık statüsü elde etmiş bir Akdeniz lkesidir.

Avrupa Birliği Akdeniz havzasında farklı politika denemelerinde bulunmuştur. İkili İlişkiler Dönemi'nde, Akdeniz lkeleri ile farklı yapı ve içerikte ortaklık anlaşmaları ve tercihli ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmalar arası farklılıklar, Akdeniz lkeleri ile ilişkilerde ayrımcılığı neden olmuştur.

Küresel Akdeniz Politikası ile taraflar arasındaki ilişkiler genel bir çerçeveye oturtulmak istenmiştir. Avrupa Topluluğu Akdeniz ülkelerine bazı ek ticari imtiyazlar tanımıştır. Fakat anlaşmalar arasındaki farklılığın sürmesi ve Politika'nın uygulama döneminde ortaya çıkan i ve dış gelişmeler, Küresel Akdeniz Politikası'nın başarısını gölgelemiştir.

Yeni Akdeniz Politikası ilişkilerin kapsamını genişletmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Politika, Akdeniz ülkelerine verilecek toplam yardım miktarını artırmış, taraflar arasında yeni işbirliği alanları yaratan, merkezi olmayan işbirliği programlarına işlerlik kazandırmıştır.

Avrupa Birliği son olarak, 1995 yılında Avrupa Akdeniz Ortaklığı girişimini başlatmıştır. Avrupa Akdeniz Ortaklığı ile taraflar arasındaki ilişkiler, geniş kapsamlı bir ortaklığa dnştrlmştir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı, geçmiş Politikalarda olduğu gibi sadece ticari ilişkileri düzenlemekle kalmamakta, siyasi ve güvenliğe ilişkin

bir ortaklık ve sosyal, kültürel ve beşeri bir ortaklık yaratılması ile ilgili düzenlemelere de yer vermektedir.

Avrupa Birliği, Avrupa Akdeniz Ortaklığı ile ilişkileri geniş bir zemine oturarak, Akdeniz havzasını bir barış, refah ve istikrar bölgesine dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak; Avrupa Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerine yönelik olarak geliştirdiği en kapsamlı politikadır. Ancak, Avrupa Akdeniz Ortaklığı, içerdiği tüm kapsamlı düzenlemelere rağmen, Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile oluşturduğu politika önceliğine sahip değildir. Akdeniz ülkeleri, Avrupa Birliği'nin dış ilişkiler gündeminde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bulunduğu basamaktan sonraki bir alt basamakta yer almaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Commission of the European Communities, **The Challenge of Enlargement**, Supplement 1/78, Brussels, 1978.

Commission of the European Communities, SEC (90) 812 final, Brussels, 1 June 1990.

Commission of the European Communities, Transmediterranean Networks, Memo, 1992.

European Commission, Euro-Mediterranean Partnership, Brussels, 1995.

Commission of the European Union, Strengthening of the Mediterranean Policy of The European Union: Proposals for Implementing a Euro-Mediterranean Partnership, COM (95) 72, Brussels, 1995.

DAVENPORT Michael, "The External Policy of the European Community and Its Effects upon the Manufactured Exports of the

Developing Countries”, **Journal of Common Market Studies**, V:29, No:2, December 1990, p: 181-196.

GAUTRON Jean Claude, “Avrupa Birliği’nin Akdeniz Politikası ve Siyasi Dengeleri”, Durmuş TEZCAN (çev), **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C:5, No:1-2, 1997, p: 133-146.

HINE Richard, **The Political Economy of European Trade**, Wheatsheaf, Brighton, 1985.

KARLUK Rıdvan, **Uluslar arası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

MATTHEWS Jacqueline D., **The Association System of the European Community**, Praeger Publishers Inc. , 1977.

POMFRET Richard, TOVIAS Alfred, “The Global Mediterranean Policy of the EEC”, Henry GIERSCH (ed), **The Economic Integration of Israel in the EEC**, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1980.

POMFRET Richard, “The Impact of EEC Enlargement on Non-Member Mediterranean Countries’ Exports to the EEC”, **The Economic Journal**, September, 1981, p:726-729.

POMFRET Richard, **Mediterranean Policy of the European Community**, St. Martin’s Press, New York, 1986.

POMFRET Richard, “The European Community’s Relations with the Mediterranean Countries”, John REDMOND (ed), **The External Relations of the European Community**, St. Martin’s Press, 1994, p: 77-92.

PRESTON Christopher, **Enlargement and Integration in the European Union**, Routledge, London, 1997.

TINAR Mustafa Yaşar, Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye, Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, 1998.

TOVIAS Alfred, **Tariff Preferences in Mediterranean Diplomacy**, Macmillan, London, 1977.

YEŞİLADA Birol Ali, "The EC's Mediterranean Policy", Leon HURWITZ, Christian LEQUESNE (ed), **The State of the European Community**, Longman, 1991, p: 359-371.